

บทที่ ๘

แนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทยแบบสันติวิธี

พระไพโรเวศน์ จิตตฺตฺนฺโต (รัตนพันธ์)

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายความ ความสำคัญของสันติวิธีได้
๒. อธิบายลักษณะของสันติวิธีได้
๓. อธิบายแนวคิดสันติวิธีของบุคคลสำคัญได้
๔. นำแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทยได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะของสันติวิธี
- แนวคิดสำคัญที่นำมาใช้แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธี
 - แนวคิดอหิงสาของมหาตมะ คานธี
 - แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ
 - แนวคิดของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต)
- แนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคมไทยแบบสันติวิธี
- กรณีศึกษาการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธี

๘.๑ ความนำ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญวิกฤตการณ์ที่รุนแรงและแก้ไขได้ยาก เป็นวิกฤตการณ์แห่งการทำลายตนเอง คือ การทำลายสิ่งแวดล้อม การทำลายชุมชน ทำลายวัฒนธรรม สังคมชนบท อันเป็นวิถีชีวิตและวิญญาณลุ่มสลาย วิกฤตดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาคความขัดแย้งขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๗ นั้นเป็นเพราะว่าสังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ รวมทั้งพฤติกรรมของคนในการเปลี่ยนแปลงอาจมีทั้งผู้ที่ได้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องมีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนทัศนคติจากหลายฝ่าย เช่น ประชาชน รัฐ หน่วยงานราชการ ในอัตราไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐ เอกชนท้องถิ่น และประชาชน นำไปสู่ปัญหาคความขัดแย้งซึ่งปัจจุบันสังคมไทยเรากำลังประสบปัญหานี้อยู่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นปัญหาที่อาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ถ้าปัญหานี้ทวีความรุนแรงขึ้น จึงต้องการแก้ไขโดยวิธีการแก้ไขคือ การนำแนวทางสันติวิธีมาใช้ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่ระหว่างเชื่อมรอยต่อ เพื่อให้เวลาในการปรับตัวของสังคมไทย หรือปรับกระบวนทัศน์ (Paradigmshift) เดิม จากการใช้อำนาจไปสู่กระบวนการทางสังคมที่เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันทำร่วมกันแก้ปัญหาคความขัดแย้ง โดยยึดหลักการสันติวิธี คือ เริ่มการพูดคุยด้วยความเสมอภาคเพื่อหาทางออกร่วมกันโดยมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่าง มีความไม่แน่นอนสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ไม่ยึดติดกับข้อตกลงตายตัวและมีหลักจริยธรรมของสันติวิธี คือ ต้องเคารพความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกัน จึงจะสามารถและหาข้อตกลงร่วมกันได้ เรียกว่าต้องมีความเสมอภาคกันทั้งความเป็นมนุษย์ ความสามารถในการเจรจา และความเสมอภาคของข้อมูลข่าวสาร

ในบทนี้ผู้เขียนจึงแยกแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยแบบสันติวิธีมาให้ศึกษาโดยศึกษาเกี่ยวกับหลักการของสันติวิธี แนวคิดที่เกี่ยวกับสันติวิธีของบุคคลที่สำคัญ เช่น แนวคิดของมหาตมะคานธี แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.อยุตโต) ซึ่งสามารถนำเอาแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่อไป

๘.๒ ความหมาย ความสำคัญ และลักษณะของสันติวิธี

๘.๒.๑ ความหมายของสันติวิธี

สันติวิธี มาจากภาษาอังกฤษว่า “Non-violence” แต่ในขณะเดียวกันนักวิชาการบางท่านชี้ให้เห็นว่า “สันติวิธี” น่าจะมีความหมายที่มุ่งไปที่ “วิธีการหรือเครื่องมือในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วย” หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Conflict resolution, Conflict management และ Conflict transformation” สันติวิธี เป็นความพยายามหนึ่งในการต่อต้านสงครามและความรุนแรง สันติวิธีเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีเหตุผลสามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติได้ ส่วนสงครามและการใช้ความรุนแรงนั้นเกิดจากความเข้าใจผิด ความเขลา ความกลัว สันติวิธีเชื่อว่าการเรียนรู้ที่เหมาะสมสามารถทำให้คนมีความเป็นมนุษย์ คือ มีเหตุผล มีความเข้าใจอันดี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบได้

มาร์ค ตามไท กล่าวว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีที่กลุ่มบุคคลหรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาในบางอย่าง หรือเพื่อให้รัฐหรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การจักจมนุ่ม การกยุดงานประท้วง หรือการดื้อแพ่ง เป็นต้น

รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ ให้ความหมายของ สันติวิธีไว้คือ วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต จากการตั้งข้อสังเกตเช่นนี้ ทำให้เห็นว่านอกจากจะมีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาโดยปราศจากความรุนแรงแล้ว ยังมีนัยที่สะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่โดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และสัตว์ต่างๆ ด้วยเช่นกัน

ดังนั้น สรุปได้ว่าสันติวิธี หมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาของมนุษย์โดยกระบวนการดังกล่าวจะไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข

๘.๒.๒ ลักษณะของสันติวิธี

ลักษณะสำคัญของสันติวิธี และวิธีการของสันติวิธีที่น่าสนใจ มีดังนี้

๑. สันติวิธีไม่ใช่วิธีการเฉื่อยชาหรือยอมจำนนแต่เป็นวิธีการที่มีการแข่งขันหรือต่อใช้ความคิดสร้างสรรค์
๒. สันติวิธีไม่ใช่กลยุทธ์ที่นำมาใช้ชั่วคราว แต่เป็นกลยุทธ์ที่ต้องใช้อย่างถาวร
๓. จะต้องยึดวิธีการนี้อย่างจริงจัง เพราะสันติวิธีไม่ใช่แค่เป็นหนทางและวิธีการเท่านั้นแต่ยังส่งผลถึงความสำเร็จด้วย

ในขณะที่พระมหาพรหม ธรรมมหาโส ได้กล่าวถึงลักษณะของสันติวิธี ดังนี้

๑. สันติวิธี คือ การไม่ใช้กำลัง หรืออำนาจ ในกระแสของการจัดการความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น เรามักใช้ “อำนาจ” เข้าไปจัดการ ซึ่งอำนาจที่เรามักจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือที่แทนที่จะใช้ “อำนาจร่วม” (Power with) แต่เรากลับใช้ “อำนาจเหนือ” (Power over) ซึ่งอำนาจเหนือมักจะเดินเคียงคู่กับ “กระบวนการใช้ความรุนแรง” ในการแก้ไขปัญหา ถึงกระนั้นจะพบว่า ในหลายสถานการณ์ที่รัฐ หรือเราเองมักจะแก้ปัญหา “ความรุนแรง” ด้วยการ “ใช้ความรุนแรง” ตอบโต้ ดังนักคิดคนสำคัญของโลกที่ใช้วิธีการจับคู่ระหว่าง “สงครามกับสันติภาพ” ซึ่งการจับคู่ในลักษณะนี้ทำให้มองว่า “สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ หากเราใช้สงครามเข้าไปจัดการแก้ไข” ซึ่งคล้ายคลึงกับคำกล่าวที่ว่า “แม้หวังตั้งสงบจงเตรียมรบให้พร้อมสรรพ (if you want peace prepare for war)”

๒. สันติวิธี คือ การเชื่อฟัง การให้คำนิยามของสันติวิธีในลักษณะนี้ มักจะเกิดจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มี “อำนาจมากกว่า” ไม่ว่าจะเป็อำนาจทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการทหาร ที่มุ่งหวังให้กลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่า “เคารพและเชื่อฟัง” ไม่ควรโต้เถียง ถกเถียง และวิพากษ์วิจารณ์ แม้บางครั้งจะเป็นการแสดงความเห็น หรือแสดงออกบนฐานของ “เหตุและผล” ก็ตาม

๓. สันติวิธี คือ การไม่ก่อความวุ่นวาย ส่วนใหญ่กลุ่มบุคคลที่มักจะนิยามสันติวิธีในลักษณะนี้ คือ “รัฐ” หรืออาจจะเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์จากอำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม “การสร้าง ความวุ่นวาย” ในลักษณะนี้ “การดื้อแพ่ง” (Civil Disobedience) กลุ่มคนที่ใช้สันติวิธีชนิด “ก่อความวุ่นวาย” มักจะได้รับการตั้งข้อสังเกตว่า เป็นกลุ่มประชาชนที่เรียกร้อง “ความเท่าเทียม และเที่ยงธรรม” เกี่ยวกับผลประโยชน์และความต้องการเพื่อให้มาซึ่งอำนาจการเข้าถึงทรัพยากร และอำนาจทางการเมือง การที่จะทำให้ข้อเรียกร้องของกลุ่มได้ความสนใจจากกลุ่มคนทั่วไปในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน” เพื่อให้รัฐได้พิจารณาประเด็นข้อเรียกร้องของกลุ่มตนอย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้นจนนำข้อเรียกร้องดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติหรือกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ

๔. สันติวิธี คือ การทำตามกฎหมาย กลุ่มคนที่มองสันติวิธีในหมายนี้ ส่วนใหญ่มักจะเป็น “รัฐ” เช่นเดียวกัน นอกจากนี้อาจรวมถึงกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบทางตรงและทางอ้อมจากการใช้สันติวิธีที่ดื้อแพ่งต่อกฎหมาย ประเด็นปัญหานี้เกิดจากการที่ประชาชนบางกลุ่มเห็นว่า กลุ่มตนไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม หรือไม่ได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการอย่างเท่าเทียมจึงนำเสนอข้อเรียกร้องดังกล่าวผ่านกิจกรรม “การประท้วง” เป้าหมายการประท้วงคือการแสดงออกหรือทำให้ “รัฐ” หรือคนทั่วไปได้ยินสิ่งที่คนเหล่านี้พยายามจะพูดหรือสื่อความ ฉะนั้น เมื่อจำเป็นต้องแสดงออกทางการกระทำ หรือการพูดเพื่อสื่อความมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่กลุ่มเหล่านี้ต้อง “ดื้อแพ่งต่อกฎหมาย” บางข้อ เช่น กฎหมายจราจร และกฎหมายว่าการใช้เสียง รวมถึงการบุกรุกสถานที่ราชการซึ่งเป็หน่วยงานของรัฐ

ศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ ได้จำแนกลักษณะสันติวิธี ๒ ลักษณะ คือ

๑. สันติวิธีในการต่อสู้เรียกร้อง (Peaceful Demonstrate/Protest) แนวทางในการต่อสู้นี้เป็นแนวทางที่ถูกนำมาใช้ เมื่อ เกิดความไม่พอใจหรือมีความเห็นไม่สอดคล้องกับผู้มีอำนาจมีการดำเนินการในลักษณะของการประท้วง หรือ การเรียกร้อง หรือการต่อสู้โดยการยื่นหนังสือขอเข้าพบ หรือ การชุมนุมกันเพื่อแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วย หรือ แสดงออกถึงความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้มีอำนาจ โดยสงบสันติ ไม่มีอาวุธ การต่อสู้ในแนวทางนี้จะมีชื่อเรียกกันว่า “การดื้อแพ่ง”(Civil Disobedience) ซึ่งแนวทางนี้เป็นแนวทางที่มีต้นแบบจากแนวทางการต่อสู้แบบ “อหิงสา” ของ มหาตมะคานธี ในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชของอินเดีย

๒. สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Peaceful Conflict Resolution) สำหรับแนวทางนี้เป็นแนวทางที่ใช้ในการแก้ปัญหาหลักจากที่ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้ว ละพยายามที่จะยุติความขัดแย้งโดยการใช้แนวทางที่สันติ ซึ่งแนวทางที่เด่นชัดที่สุดได้แก่ การเจรจาไกล่เกลี่ย(Negotiation) กันเองระหว่างคู่พิพาท หรือ โดยมีคนกลางซึ่งเป็นบุคคลที่สาม (เป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้) ช่วยในกระบวนการไกล่เกลี่ยและไม่ได้ทำหน้าที่ตัดสินชี้ขาด แต่จะเป็นผู้กำกับการเจรจาให้ดำเนินไปได้อันจะนำไปสู่ทางออก คือการยุติความขัดแย้ง

๘.๒.๓ ความสำคัญของสันติวิธี

สันติวิธีเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาของมนุษย์โดยกระบวนการดังกล่าวจะไม่ใช้ความรุนแรงซึ่งจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข สันติวิธีจึงเป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง ซึ่งการใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีกาสูญเสียน้อยที่สุดในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรมผิดกับการใช้ความรุนแรงซึ่ง

ทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งก็ยังคงดำรงอยู่ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ฉะนั้น เมื่อสังคมโลกรองว่า “สันติวิธี” เป็นวิธีการหรือแนวทางหนึ่งที่ดีที่สุด (Best Alternative) ในการแสวงหาทางออกร่วมกัน แสดงให้เห็นว่าสันติวิธีมีความสำคัญต่อสังคมดังนี้

๑. สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ความหมายที่แท้จริงของสันติวิธีนั้นย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานของศีลธรรม และจริยธรรมอันดีงามซึ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความเมตตา สงสาร การเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน การไม่เบียดเบียนทางกาย วาจา และใจ เป็นต้น วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์แก้ปัญหาแบบมนุษยธรรมด้วยตัวมนุษย์เอง

๒. การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้วยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เพราะความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติด้วย

๓. สันติวิธีเป็นวิธีเดียวสนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ดังที่นักคิดบางท่านได้นำเสนอว่าประชาธิปไตยเป็นวิธีส่งเสริม การมีส่วนร่วมของบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรงกระบวนประชาธิปไตยนำมาสู่การส่งเสริมสันติวิธีในชาติ และระหว่างชาติได้ เนื่องจากประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้เกิดมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

๔. สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ กลุ่ม ฉะนั้น การที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้นั้น จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหาทางออกร่วมกัน (Inclusive Society) ไม่ใช่ผลักผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกไป (Exclusive Society) โดยสังคมพยายามหาทางแก้ปัญหาาร่วมกันโดยการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบ

๕. สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนการคิดและการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ใช้ความรุนแรงดังกล่าวนี้ ประกอบไปด้วย “ความเป็นธรรม” ทั้งในแง่ของความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม การยกย่องและให้เกียรติมนุษย์ในสถานะของเพื่อนร่วมโลกคนหนึ่งซึ่งรักสุข และเกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน

๖. สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะทำให้เกิดความรุนแรงในระยะยาวมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม เช่น ความเข้าใจอันดีสามัคคีปรองดองนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิถีความรุนแรง

๗. ในขณะที่สังคมมีความสับสนซับซ้อน (Chaos) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมักจะมีแนวโน้มไปสู่ความรุนแรงได้ง่าย สันติวิธีจะเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในการประสานร่องรอยความขัดแย้งเหล่านั้น เพื่อให้สังคมไทยได้ปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm shift) จากวิธีเดิมใช้อำนาจเข้าไปแก้ไขปัญหาแบบสังคมโบราณซึ่งใช้ไม่ได้แล้วในสังคมปัจจุบัน ไปสู่กระบวนการทางสังคมที่เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เรียกว่า “วิธีการอารยะ” (Civilize) หรือ “ความเป็นอารยะ” (Civility) กล่าวคือเป็นการพัฒนาจากสังคมเดิมไปสู่แนวทางสันติวิธี

๘. สันติวิธีเป็นวิธีที่สนับสนุนหลักการการสิทธิมนุษยชน เนื่องจากหลักการของสิทธิมนุษยชนคือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นพี่น้องว่า มนุษย์ทั้งหลายเกิด

มามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วย
เจตนาารมณ์แห่งการดรภาพ

๙. สันติวิธีเป็นวิธีที่สนับสนุนแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” ความยุติธรรมในสังคมเป็น
รากฐานของความเจริญสังคมใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรมไม่อาจก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ไม่ว่าจะเป็น
ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมหรือจิตใจ แต่กลับเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ ความขัดแย้ง การเสียดำรงใจ
และนะไปสู่วิกฤตด้านต่างๆ รวมทั้งวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรากำลังเผชิญอยู่

๘.๓ แนวคิดสำคัญที่นำมาใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธี

๘.๓.๑ แนวคิดอหิงสาของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี เป็นชาวอินเดียที่มีชีวิตอยู่ในค.ศ. ๑๘๖๙-๑๙๓๘ ท่านได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะ
บิดาของชาติ และชาวโลกต่างยกย่องท่านให้อยู่ในบานะของมหาบุรุษผู้ประกาศแห่งสันติวิธีทั้งทางภาคทฤษฎี
และภาคปฏิบัติ ซึ่งท่านได้อุทิศเวลาทั้งชีวิตเพื่ออุดมการณ์

ผลงานสำคัญของมหาตมะ คานธี ที่ได้รับการยกย่องมาก คือ การที่ท่านได้ต่อสู้กับความอยุติธรรมใน
สังคมทั้งในอัฟริกาและอินเดียซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษในขณะนั้น ท่านเป็นผู้นำขบวนการกู่เอก
ราชของอินเดียโดยใช้แนวทางอหิงสา คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในการเผชิญหน้ากับอังกฤษ จนในที่สุดอินเดีย
ได้รับเอกราชจากอังกฤษเมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๘

ภายใต้ปัญหาความรุนแรงทางสังคม และการเมืองระดับต่างๆ ที่มหาตมะ คานธี ได้เผชิญท่านได้ใคร
ครวญและคิดหาทางแก้ปัญหา ซึ่งในที่สุดท่านพบว่าอหิงสาหรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่
การไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธีนั้นไม่ใช่ของง่ายที่จะเข้าใจและนำมาสู่การปฏิบัติ ผู้ที่กระทำตามวิธีนี้ให้ได้ผล
จะต้องเข้าใจถึงรากฐานของความคิดและต้องอาศัยกำลังใจที่กล้าหาญและมุ่งมั่นให้การปฏิบัติได้ผล

รากฐานความคิดแบบอหิงสาของคานธี ความคิดแบบอหิงสาของคานธีเกี่ยวข้องกับความคิดพื้นฐาน
ของท่าน ซึ่งร้อยประสานกับแนวคิดหลัก ๓ ประการ คือ สัตยะ (Satya) อหิงสา (Ahimsa) และ
สัตยาเคราะห์ (Satyagraha) สัตยะหรือสัจจะ อันเป็นคุณธรรมสูงสุดที่คานธียึดถืออันหมายถึง “ความเจริญอัน
สูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งมวล” ท่านรู้ซึ่งถือสัจจะมาแต่วัยเยาว์ทั้งจากอิทธิพลในครอบครัวที่มีบิดา
เป็นผู้ปกครองรัฐที่แม้จะไม่ร่ำรวย แต่มีชื่อเสียงทางด้านความซื่อสัตย์ละรักความเป็นธรรม มีมารดาที่เคร่ง
ศาสนา รวมทั้งความรู้ต่างๆ ที่ท่านเรียนรู้ภายใต้วัฒนธรรมฮินดู คานธีได้กล่าวว่าสิ่งซึ่งฝังลึกลงในหัวใจของท่าน
คือความรู้สึกที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีศีลธรรมเป็นพื้นฐานและหัวใจของศีลธรรมคือ “สัตยะ” และเมื่อท่านได้
ศึกษาศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ พุทธ ท่านก็ได้ถือว่า “สัตยะ” นี้เป็นเสมือนศาสนา “สัตยะ” คือ การแสดงออก
ในรูปลักษณะของความรักและการรับใช้สรรพสัตว์ คานธีเสนอในเชิงอภิปรัชญาว่า สัตยะหมายถึงพระเป็นเจ้าของ
สิ่งที่ท่านแสวงหามาตลอด คือสัจจการแห่งตน(Self-realization) ได้แก่ การเผชิญหน้ากับพระผู้เป็นเจ้าของ

ส่วน “อหิงสา” นั้น คานธีถือว่าเป็นคุณธรรมอีกประการหนึ่งในตัวท่านนอกจากสัจจะความหมายของ
อหิงสานั้น ท่านอธิบายควบคู่ไปกับคำว่า “หิงสา” หิงสาหรือ “หิงสกรรม” คือ การทรมานและหลู่เกียรติเพื่อน
มนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งการเบียดเบียนทรมานสัตว์ด้วยพฤติกรรมของ “หิงสกรรม” นี้เกิดขึ้นรอบๆ ตัวเรา
มากมาย เช่น การใช้วาจาหยาบ การมองคนในแง่ผิดๆ ความโกรธ การเหยียดหยามและทารุณกรรมในลักษณะ
ต่างๆ สำหรับการเมินเฉยต่อความทุกข์ทรมานของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันรวมทั้งสัตว์ก็เป็น “หิงสกรรม” ด้วย
เช่นกัน เช่น ถ้ามีลูกวัวป่วยได้รับความทรมานรักษาไม่หายแม้จะพยายามอย่างดีที่สุดแล้ว คานธีเห็นว่าควร
ทำลายชีวิตลูกวัวนั้นเพื่อยุติความเจ็บปวดทรมานโดยไม่เห็นว่าเป็น “หิงสกรรม”

สำหรับคำว่า “อหิงสา” นั้นเมื่อเข้าใจคำว่า “หิงสกรรม” แล้วอหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรงจะมี
ความหมายกว้างกว่าการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอย่างเดียว ตามที่เข้าใจกัน แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องใคร่ครวญ

ในการปฏิบัติเฉพาะกรณีๆไป อหิงสาในความคิดของคานธีนั้นคือหนทางที่จะไปสู่พระผู้เป็นเจ้าหรือสัจจะ ซึ่งถ้าโลกนี้ปราศจากอหิงสาแล้ว มนุษยชาติจะทำลายล้างกันเองจนหมดเงื่อนไขประการแรกของอหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรงคือสร้างความเป็นธรรมให้ชีวิตทุกชนิดและทุกระดับ ผู้ที่ยึดถือหลักของอหิงสาจะต้องฝึกฝนทางจิตวิญญาณ เช่น ฝึกให้รักคนที่เกลียดเราซึ่งเป็นเรื่องยากที่สุด และจำเป็นต้องเรียนรู้ศิลปะการตาย เพราะผู้ที่ฝึกอหิงสาจำเป็นต้องฝึกฝนตนเองให้มีความเสียสละอย่างสูงเพื่อไม่ให้เกิดความกลัวที่จะสูญเสีย สิ่งทีฟังกลัวมีอย่างเดียว คือ พระผู้เป็นเจ้า คานธีมองว่าอหิงสาเป็นคุณธรรมและเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ยังดำรงเผ่าพันธุ์มาได้

ส่วน “สัตยาเคราะห์” หมายถึง “พลังแห่งสัจจะ” ถือเป็นอาวุธสันติสำหรับการต่อสู้ที่ไม่ใช้ความรุนแรงโดยผู้ต่อสู้ต้องถือหลักของสัจจะและอหิงสา ตลอดจนต่อสู้ด้วยความบริสุทธิ์ใจและความถูกต้อง คานธีเรียกวิธีการของสัตยาเคราะห์อีกอย่างหนึ่งว่า “การต่อสู้แบบไม่ใช้อาวุธ” ในการต่อสู้กับฝ่ายปรปักษ์นั้นผู้ต่อสู้จะต้องมีความอดทนและเห็นใจฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ ความอดทนคือการยอมรับทุกซ์ด้วยตนเอง มิได้หมายถึงการทำให้ผู้อื่นได้รับทุกซ์ หัวใจของ “สัตยาเคราะห์” คือ “การอุทิศชีวิตให้กับสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะถูกต้อง” เงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสัตยาเคราะห์ มี ๔ ประการ คือ

๑. ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องไม่เกลียดชังฝ่ายตรงข้าม
๒. ประเด็นในการต่อสู้จะต้องเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาจริงจังเป็นเรื่องถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
๓. ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์ต้องพร้อมที่จะยอมทนทุกซ์ทรมานจนถึงที่สุด
๔. การสวดภาวนาเป็นปัจจัยที่สูงส่งสำหรับสัตยาเคราะห์ เพราะศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งจำเป็น

สำหรับคานธีการปฏิบัติสัตยาเคราะห์มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย แต่เป็นภาคปฏิบัติที่สอดคล้องประสานกันกับสัจจะและอหิงสา คานธีได้อุทิศชีวิตของท่านใคร่ครวญถึงวิธีการเหล่านี้และได้ปฏิบัติด้วยตนเองในการต่อสู้กับความยุติธรรมทางสังคมในระดับต่างๆ ที่ท่านได้พบเห็น เช่น เรื่องการกดขี่ทางวรรณะในสังคมฮินดู ความไม่เป็นธรรมที่ชาวเอเชียและอินเดียได้รับจากรัฐบาลผิวขาวในแอฟริกาใต้การปกครองและกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมของอังกฤษที่มีอินเดีย ฉะนั้น ในกาต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์ซึ่งแม้จะเป็นเรื่องของศาสนา แต่ก็ก็เป็นศาสนาที่ไม่อาจแยกจากการเมือง คานธีกล่าวว่าการแสวงหาสัจจะและการพยายามบรรลุศักยภาพของตนด้วยการหันเข้าสู่ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า ทำให้ผู้ใช้สัตยาเคราะห์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามเรื่องที่ต้องต่อสู้จะไม่หยุดอยู่แค่ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องมองไกลไปถึงอนาคตด้วย

ตลอดระยะเวลาของการต่อสู้ท่านได้ถูกจับกุมขังหลายครั้งและได้รับการปล่อยตัว ท่านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักคิดและนักการเมืองร่วมสมัยทั้งชาวอินเดียและยุโรป อาทิเช่น ลีโอ ตอลสตอย เป็นต้น คนอินเดียมีความศรัทธาในตัวท่านมากโดยให้นามว่า “มหาตมา” ซึ่งความหมายว่า “ผู้มีจิตใจสูง” ท่านได้เป็นหลักของขบวนการสัตยาเคราะห์และ ใน ค.ศ. 1931 ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลอังกฤษในฐานะผู้แทนคนเดียวที่เข้าร่วมประชุม ในปี ค.ศ. 1947 อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ และใน ค.ศ. 1948 ท่านประกาศอดอาหารจนตายเพื่อวิงวอนให้อินดูและมุสลิมหยุดปะทะกันในเดลี เมื่ออดอาหารได้ ๕ วัน ชุมชนทั้งสองได้หยุดปะทะประหารกันแต่คานธีถูกยิงเสียชีวิต

๘.๓.๒ แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุเป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญท่านหนึ่ง ที่ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องสันติวิธีและแนวทางที่จะทำให้เกิดขึ้นสันติวิธีขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน แนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในผลงานของท่านหลายเล่ม โดยได้นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับสันติวิธีเอาไว้หลายประการท่านกล่าวว่า “จิตมนุษย์นี้แหละเป็นเรื่องสำคัญ” เป็นต้นตอของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวงจะสันติหรือจะวิฤตการณ์มันขึ้นอยู่กับจิตใจ

ของมนุษย์ พุทธศาสนิกชนมองว่ายุคปัจจุบันนี้เกิดวิกฤติการณ์ที่ถือได้ว่าเลวร้ายที่สุดคือ การที่มนุษย์เข้าไปยึดมั่นสิ่งต่างๆ ว่า “เป็นตัวกูของกู” ซึ่งเป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วยกิเลส ตัณหา และฉกฉวยผลประโยชน์ต่างๆ จากธรรมชาติ เพื่อสนองความอยากของตนเอง ฉะนั้น ทางออกก็คือเราต้องคิดกันใหม่ว่าจะเข้าไปเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างไรจึงจะไม่เป็น การทำให้ธรรมชาติสูญเสียความสงบ หรือสูญเสียคุณสมบัติดั้งเดิมของชาตินั้นหมายความว่า ต้องไม่ไปกระทบกระทั่ง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่เบียดเบียนตนเอง สันติภาพก็เกิดขึ้น

สันติภาพนั้น มาจากคำว่า “สันติ” กับ “ภาวะ” คำว่า “สันติ” หมายถึง ความสงบ ส่วน “ภาวะ” หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ ฉะนั้น สันติภาวะจึงหมายถึงภาวะแห่งความสงบ เมื่อกกล่าวถึงนี้โดยยรรยงแล้ว สันติภาพของท่านพุทธทาสจึงมีนัยที่ไปถึงการที่ทุกสิ่งทุกอย่าง หรือทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สันติภาพตามนัยนี้เป็นชื่อของนิพพานน้อยๆ ซึ่งหมายถึง ความปกติสุข หรือความเยือกเย็นที่อยู่ได้ตามธรรมชาติ แต่ถ้าหากกล่าวถึงสภาวะจิตที่ย่อมหมายถึงกิเลสที่สงบระงับอยู่เป็นครั้งคราว ซึ่งการตีความในลักษณะนี้ท่านมองว่าเป็นการให้ความหมายของสันติภาพในเชิงพื้นฐานแต่หากจะวิเคราะห์สันติภาพในเชิงลักษณะหรือปรากฏการณ์จะพบว่าสันติภาพจะมีลักษณะสงบเย็น สันติภาพมีอาการไม่กระทบกระทั่งกัน

สันติภาพในมิติของท่านพุทธทาสนั้น ท่านเห็นว่ามมีนัย ๒ ประการ คือ การให้คุณค่าของสันติภาพในเชิงโลกียะและสันติภาพในเชิงโลกุตระ การมองในลักษณะนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าสังคมใดหรือกลุ่มใดก็ตาม ไม่กระทบกระทั่งกันมีความสงบสุข อยู่ร่วมกันด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ลักษณะเช่นนี้ก็มีนัยที่สื่อแสดงให้เห็นถึงนิพพานในเชิงโลกียะ ส่วนสันติภาพในเชิงโลกุตระก็คือความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ก็คือพระนิพพาน ฉะนั้น นิพพานจึงถือได้ว่าเป็นสันติภาพที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา

ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้กล่าวอีกว่าสันติภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้ไม่ว่าจะเกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคลหรือสังคมโดยรวมเนื่องจากมีเหตุปัจจัยดังต่อไปนี้

๑. การที่บุคคลแต่ละคนตกอยู่ในห่วงเหวของกิเลส ตัณหา เมื่อสภาพจิตของบุคคลขาดสันติภาพก็ทำให้สังคมขาดสันติภาพไปด้วย ท่านมองว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนั้นก็เพราะวัตถุ มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น จึงทำให้จิตของคนมีตมม มินเมา หลงไปเป็นทาสของวัตถุ บุชชาวัตถุ จะเห็นว่า ความเจริญทางวัตถุมีมากหรือก้าวหน้าเพียงใด ก็จะทำให้เกิดการยั่วยวนมากขึ้นเท่านั้น

๒. การศึกษา ท่านมองว่าการศึกษาของโลกทั่วโลกนั้นยังเป็นประดุจการศึกษาหมาทางด้วนสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าการศึกษเล่าเรียนในยุคปัจจุบันนี้มักจะมุ่งเน้นหนังสือกับวิชาชีพ แต่ขาดการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อการศึกษาความรู้ด้านจิตใจ มุ่งเน้นและส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่จิตใจ เมื่อผู้เรียนขาดคุณธรรมและจริยธรรมจึงทำให้แก่ตัว และเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่าสันติภาพจะเกิดขึ้นได้อย่างไร สันติวิธีหรือวิธีการในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น คือ ท่านมองว่าควรที่จะมุ่งเน้นตามมรรค ๘ ประการ ได้แก่ ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางความดี ความถูกต้องทางวาจา ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องทางการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ และความถูกต้องในความมีสมาธิซึ่งทั้ง ๘ ประการนี้นับได้ว่าส่วนที่เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดสันติภาพ แต่การที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามที่ต้องการ ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องตั้งปณิธานร่วมกัน ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ซึ่งข้อนี้จะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัวอันเป็นศัตรูของสันติภาพ

๒. ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะการที่ชาวโลกที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกันพากันทำ ความเข้าใจศาสนาต่างๆ แล้ว จะทำให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับความแตกต่างและร่วมมือกัน ในที่สุด

๓. ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม เพราะว่าคนที่คนไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนก็เพราะ มีว่ลุ่มหลงมีว่ลุ่มมาในวัตถุนิยม ซึ่งการลุ่มหลงมีว่ลุ่มมาจะทำให้ขาดความร่วมมือของบุคคลในระหว่างศาสนา

ฉะนั้น ท่านจึงสรุปว่า “การมีปณิธานทั้ง ๓ ประการดังกล่าว ล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ ชาวโลก หรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้สันติภาพแท้จริงกว้างขวางสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”

๘.๓.๓ แนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ หรือเดิมเป็นพระธรรมปิฎก มีทัศนะที่ครอบคลุมสันติวิธีว่าเกี่ยวข้องกับทำให้ ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ และทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะการที่ชาวโลกที่นับถือศาสนาที่ แตกต่างกัน พากันทำความเข้าใจศาสนาต่างๆ แล้ว จะทำให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับในความแตกต่างและ ร่วมมือกัน ในที่สุด ซึ่งเป็นการใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการใช้สันติวิธีเพื่อเป็นวิถีทางในการ ดำเนินชีวิต

เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้ง ท่านมองว่าเป็นการปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งในความเป็นจริง แล้ว ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่าง ซึ่ง แตกต่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้น ความแตกต่างจะทำให้เกิดความหลากหลาย และมีความ สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากจะแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้เกิดแง่คิด และ มุมมองใหม่ๆ อย่งไรก็ตามท่านก็ชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของความขัดแย้งว่า ความขัดแย้งนั้นควรจะก่อรูปขึ้นมา จากเจตนาที่ดี มีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงาม ความก้าวหน้า และความร่มเย็นของสังคม แนวคิดเช่นนี้หากจะ กล่าวก่อนนัยหนึ่งก็คือความขัดแย้งในเชิงบวก และท่านได้เสนอประเด็นที่น่าสนใจอีกอย่าง คือ การขัดแย้งและ สงครามนั้นเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ สิ่งที่ท่านนำมายืนยันขอสมมติฐานข้างต้นก็คือ หากย้อนดูจาก ประวัติศาสตร์ของโลกที่ผ่านมา เช่น มีการรบราฆ่าฟัน และทำสงครามกันอยู่ตลอดเวลา

แต่นักวิชาการบางท่านมองว่าการที่ประชาชนทั่วไปมักจะมองว่า “สงครามเป็นเรื่องปกติของ มนุษย์” นั้น เกิดจากการที่สังคมมนุษย์ทั่วไปตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนทัศน์ชนิดหนึ่งที่มีมองว่าความ รุนแรง หรือสงครามเท่านั้นเป็นวิธีการแก้ความขัดแย้งวิธีสุดท้ายหรือวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งเป็น การคิดภายใต้กระบวนทัศน์ชนิดหนึ่งเท่านั้น มิใช่ความเป็นจริงชนิดที่ทำได้แต่ประการใด พระพรหม คุณาภรณ์ได้กล่าวว่าที่มาของความขัดแย้งนั้นเกิดจากตัณหา มานะ ทิฐฐิ ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้มนุษย์ ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ ที่ทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า ลิตรอน สันติภาพหรือทำลายสันติ และเนื่องจากกิเลส ๓ อย่างนี้ก่อตัวขึ้นในจิตใจมนุษย์ เพราะฉะนั้นในที่สุดก็ต้องแก้ปัญหาคือจิตใจของมนุษย์ และการแก้ปัญหาคือจิตใจ มนุษย์จะทำได้ก็ด้วยการพัฒนามนุษย์คือ การให้มนุษย์เป็นคนที่ดีขึ้น และการดีขึ้นของมนุษย์นั้นก็ต้อง ประกอบด้วยทั้งในด้านพฤติกรรมคือการกระทำ จิตใจ และปัญญาทำอย่างไร ประเด็นปัญหาความขัดแย้งอัน จะนำไปสู่ความรุนแรงจึงจะได้รับ การเยียวยาหรือแก้ไข ท่านให้ความเห็นว่าความรู้ถึงภูมิหลังอันเป็นที่มาใน ทุกๆมิติ จะเป็นสิ่งที่ดีที่จะช่วยให้มนุษย์ไม่ละเมิดต่อกัน และไม่ปิดโอกาสแก่กันและกันในการที่จะมีชีวิตอยู่รอด

ในสังคมใด ถ้ามนุษย์ไม่คำนึงถึงสิทธิของกันและกัน ปล่อยให้มีการละเมิดชีวิตต่อทรัพย์สินมีการกีด กัน แบ่งแยกทำให้บุคคลของอิสริเสรีภาพ ขาดความเป็นเอกภาพ ในขณะที่เดียวกันในความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์นั้น อาจจะใช้การประนีประนอมกัน แต่มนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะประนีประนอมกับสัจธรรมได้เพราะจะ เป็นการสร้างกำแพงกันตนไม่ให้เข้าถึงความจริง ที่เป็นจริงนี้ก็เพราะว่าการประนีประนอมไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยให้ มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างแท้จริง เพราะแต่ละฝ่ายต้องยอมเสียบางอย่างเพื่อให้ตนได้บ้าง หรือเพื่อจะได้ ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายจึงต้องยอมเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงต้องมีความจำใจอยู่ในตัว

หากการประนีประนอมไม่มีทางออกที่ดีที่สุด ทฤษฎีใดควรจะเป็นให้คำตอบที่ดีที่สุด พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่า “การประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน(Harmonizw) คือ ไม่มีหรือไม่เหลือความขัดแย้ง เมื่อมีความขัดแย้งก็จัดจนกระทั่งลงตัวคือเข้ากันได้ดี ทุกอย่างประสานกลมกลืนโดยองค์รวมต่างๆ อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง พร้อมทั้งทำหน้าที่ถูกต้องต่ออัน ส่งต่อประสานกันได้ดี” ซึ่งการสอดประสานจะทำให้มนุษย์มีการพัฒนาจิตปัญญาให้หลุดพ้นจากความยึดถือคับแคบ มีสภาพจิตที่ไม่เปิดกว้าง มีความคิดตีบตัน อย่างไรก็ตามการสอดประสานดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับหลักความคิดสากล ๓ ประการ คือ

๑. ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริง ที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา

๒. ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมิสังกัใดหรือไม่ เป็นความไม่ดีไม่งามทั้งสิ้น

๓. ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ ให้ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

ส่วนแนวคิดที่ว่า “สันติวิธีเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต” นั้น ท่านมุ่งเน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งอย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียน และทำลายล้างซึ่งกันและกัน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” เช่น หากมนุษย์เสพบริโภคอย่างเต็มที่โดยไม่รู้จักประมาณ ก็จะทำให้เกิดการทำลายล้างธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทำให้ธรรมชาติสูญเสียความเป็นดุลยภาพไป เมื่อธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม ก็จะส่งผลย้อนกลับมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสอดประสานกับธรรมชาติในฐานะที่เป็นมิตรที่ดีต่อกัน

๘.๔ แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยแบบสันติวิธี

เมื่อสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงเยี่ยมพระอนุรุทธะกับเพื่อนพระภิกษุอีกสองรูปซึ่งปลีกตัวไปปฏิบัติธรรมในป่าที่ห่างไกล คำถามหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงถามพระอนุรุทธะกับคณะคือ “ยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้เหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่หรือ” ทั้งสามท่านตอบตรงกันว่า “เป็นลาภของตนที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์อีกสองรูป ตลอดที่อยู่ด้วยกันได้มีเมตตาต่อกันทั้งทางกายกรรม วาจากรรม และมนโกรรม ความกลมเกลียวของทั้งสามท่านสรุปได้ว่า “กายของข้าพระองค์ต่างก็จริงแต่ว่าจิตดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน”

สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและรวมทั้งพฤติกรรมของคน ในการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นธรรมดาที่ต้องมีความขัดแย้งต่างๆ มากกว่าปกติ เนื่องจากมีการปรับตัว รวมทั้งการปรับเปลี่ยนทัศนคติจากหลายฝ่าย เช่น ประชาชน รัฐ หน่วยงานราชการในอัตราไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐ เอกชน ท้องถิ่น และประชาชนขึ้นรวมทั้งการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพยากขึ้นในเมื่อหลายปัญหาอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะ ดังนั้นจึงเพิ่มความซับซ้อนของปัญหามากขึ้น ปัญหาสังคมไทยที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันบางฝ่ายอาจมีทัศนะว่าในการแก้ปัญหาที่หลีกเลี่ยงความรุนแรง หรือเชื่อว่าต้องมีความรุนแรงจึงจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ แต่บางฝ่ายมีทัศนะว่าสังคมไทยมีปัญหา และถ้าใช้ปัญหาให้มากขึ้นก็แก้ปัญหาสังคมอย่างสันติวิธีได้

การใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาสังคมนั้น รัฐต้องมีจุดยืน หรือทิศทางของสังคมหรือของรัฐเมื่อเผชิญกับความขัดแย้ง และดูแลความขัดแย้งในสังคมโดยการไม่ใช้ความรุนแรง เพราะรัฐต้องทำหน้าที่ดูแลความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยอาศัยสันติวิธีเป็นหลัก คือ รัฐไม่ได้มองประชาชนที่ไม่เห็นด้วยเป็นศัตรู แต่มองเห็นประชาชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครอง และทำหน้าที่สร้างสรรค์สังคมให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อให้

ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งที่แม้จะมีความคิดเห็นที่เหมือนกัน หรือมีความคิดเห็นต่างจากมุมมองของรัฐ รัฐต้องปกป้องคุ้มครองประชาชนในสังคมทุกหมู่เหล่า เพื่อให้สังคมสงบสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งต่างจากการที่รัฐทำให้สังคม เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยไม่สนใจว่าผู้คนพลเมืองจะอยู่เป็นสุขหรือไม่

ปัจจุบันประเทศไทยเน้นการแก้ปัญหาสังคมต่างๆ โดยวิธีการใช้หลักของกฎหมาย โดยรัฐต้องให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน และพยายามที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธีตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยได้กำหนดแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ตัวอย่างเช่น ในมาตรา ๘๗ ระบุว่ารัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

๑. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมรวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

๓. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น

๔. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

๕. ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง

แต่การพัฒนาทั้งในแง่ทฤษฎีกฎหมายกลับยังไม่พัฒนา และไม่สนองตอบต่อสังคม สิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทย คือ ช่องว่างและความแตกต่างของประชาชนระหว่างชนชั้นต่างๆ การแข่งขันกันในด้านเศรษฐกิจและความต้องการมีอำนาจ เพราะผู้มีอำนาจจะมีโอกาสได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านกฎหมายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้เกิดการแข่งขันการแย่งชิงทรัพยากร เช่น รัฐธรรมนูญบัญญัติให้สิทธิประชาชนในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้อง แต่ประชาชนไม่ได้รับสิทธินั้นจริงๆตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นต้น เมื่อประชาชนไม่มีทางเลือกก็ต้องออกมาต่อต้าน กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย และปัญหานี้ก็จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

แนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งนั้นควรเป็นการเจรจาไกล่เกลี่ยเพราะผลลัพธ์ที่น่าจะเป็นไปในลักษณะที่ทั้งสองฝ่ายต่างชนะ (Win-Win) และควรใช้การเจรจาโดยยึดผลประโยชน์ (Interest-based Negotiation) เนื่องจากการเจรจาลักษณะนี้ไม่มองถึงประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว แต่จะมองและทำความเข้าใจถึงความต้องการของฝ่ายอื่น การเจรจาลักษณะนี้จะเกิดจากคู่เจรจาทุกฝ่ายมาร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันโดยหวังให้ความต้องการของทุกฝ่ายได้รับการตอบสนอง ทุกฝ่ายจะไม่ระบุงถึงจุดยืนของตนเอง แต่จะบอกถึงความหวังความต้องการ ความหวังกังวล ความหวาดระแวง

แต่ทั้งนี้ประเทศไทยจะดำเนินการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้สำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขดังนี้

๑. วิธีคิด หมายถึงความเข้าใจที่มีต่อตัวสันติวิธี และการมองสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทต่างๆ ทั้งนี้ “ความเข้าใจที่แตกต่างนำไปสู่กระบวนการคิดและปฏิบัติที่แตกต่าง” ประเด็นคือ การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความเชื่อ และความเข้าใจต่อสันติวิธีในมุมมองที่แตกต่างกันดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง

ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมจะพบว่า ในขณะที่รัฐมองว่าสันติวิธีหมายถึงการเคารพกฎหมาย และการไม่ก่อความวุ่นวาย แต่ประชาชนมองว่า สันติวิธีคือการประท้วงเพื่อเรียกร้องความต้องการ และการที่รัฐจะยินยอมตามเงื่อนไขการเจรจานั้นมักขึ้นอยู่กับจำนวนปริมาณของจำนวนประชาชนที่รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์และความต้องการ ฉะนั้น เมื่อสองกลุ่มเข้าใจสันติวิธีในแง่มุมที่แตกต่างย่อมส่งผลต่อการปฏิบัติที่ทั้งสองกลุ่มแสดงออกต่อกัน

๒. วิธีแสดงออกต่อกันและกัน ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในมุมต่างๆของโลกนั้น ในความเป็นจริงแล้ว ประเด็นปัญหาไม่ได้เกิดจากการที่มนุษยชาติขาดเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งจึงทำให้ความขัดแย้งตัวอย่างต่อเนื่องแต่ปัญหาที่ปรากฏชัดในสถานการณ์ปัจจุบันคือ “ท่าทีที่คู่ขัดแย้งแสดงออกต่อกัน” ไม่ว่าจะเป็นการพูด หรือกล่าวพาดพิงถึงคู่กรณีในสถานการณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะของการเหน็บแนม หรือสื่อเสียดคู่กรณี จะเห็นว่า ท่าทีที่ไม่เป็นมิตรดังกล่าว ทำให้ช่องว่างของความสัมพันธ์ของคู่กรณีเกิดภาวะสูญญากาศมากยิ่งขึ้นและทำให้กระบวนการสร้างความปรองดองยากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน

๓. วิธีการในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งในการจัดการความขัดแย้งนั้น ซึ่งในการจัดการความขัดแย้งนั้น ปัญหาสำคัญอาจจะไม่ได้เกิดจากตัวสันติวิธีที่ขาดประสิทธิภาพ แต่ปัญหาส่วนใหญ่ที่มักปรากฏในสังคม คือ “นักสันติวิธี หรือผู้ใช้สันติวิธี” ไม่สามารถใช้หลักการและเครื่องมือให้สอดคล้องกับตัวแปรต่างๆ กล่าวคือ สอดรับกับสาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของความขัดแย้ง สอดรับกับสาระและผลอันเกิดจากสาเหตุของความขัดแย้งสอดคล้องและเหมาะสมกับตนเองทั้งในด้านความรู้ และความสามารถในการใช้เครื่องมือจัดการความขัดแย้งสอดคล้องกับหลักของความพอดีและเหมาะสมของการใช้เครื่องมือสอดคล้องกับจังหวะและเวลาของการเข้าไปใช้เครื่องมือ สอดรับกับการปรับตนและแก้ไขตนให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มและชุมชนมีส่วนได้ส่วนเสียต่อสถานการณ์ของความขัดแย้งและสอดคล้องกับการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันทั้งความคิด ค่านิยม และโครงสร้าง

การทำความเข้าใจในเรื่องของความขัดแย้งและการยุติด้วยสันติวิธี เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งเพราะนวัตกรรมต่างๆ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อันจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในที่สุด ดังเช่น สถานการณ์ของประเทศไทยเราในปัจจุบัน เราคงต้องยอมรับว่ามีการแตกแยกทางความคิดที่รุนแรงมากขึ้น ดังนั้น ถ้าแต่ละฝ่ายมองไปยังผลประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเองแล้ว เชื่อว่าเราคงผ่านวิกฤตการณ์ตรงนี้ได้ ประเทศไทยไม่ได้ขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่บุคคลทุกภาคส่วนต่างหากที่จะนำพาประเทศไทยเดินไปข้างหน้า แต่จุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของการนำสันติวิธีมาใช้ คือ การปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่จะเลิกใช้วิธีการสันติในระหว่างดำเนินการ แม้ว่าทฤษฎี หลักการ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะบัญญัติไว้มากมาย แต่ในทางปฏิบัติมักจะไม่ปฏิบัติตาม จึงพบว่าการบังคับใช้กฎหมาย การนำกฎ หรือทฤษฎีไปปฏิบัติจึงไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ต้องมุ่งมั่นที่จะใช้สันติวิธีในการพัฒนาสังคมไทยในทุกๆ ด้านอย่างจริงจัง

๘.๕ กรณีศึกษาการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยแบบสันติวิธี

๘.๕.๑ การจัดการความขัดแย้งเรื่องน้ำ

วิกฤตการณ์น้ำกับความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาการขาดแคลนน้านับว่ามีผลต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ เมื่อเกษตรกรขาดรายได้ ก็จะไม่ปลูกข้าวแล้วนำไปเพื่อขยายพื้นที่ทำกินหรือแสวงหาผลผลิตจากป่าไม้และสัตว์ป่าเพิ่มเติมเพื่อความอยู่รอด เหล่านี้ล้วนเป็นการทำลายระบบนิเวศ นอกจากนี้ น้ำเสียยังเป็นอีกปัญหาหนึ่ง น้ำเสียอาจเกิดจากธรรมชาติด้วยการถ่ายมูลของสัตว์ที่ถูกชะลงสู่ทางน้ำ หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การปลูกพืชโดยใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงการเพาะสัตว์น้ำ การขับถ่ายของเสียจากชุมชน และการระบายน้ำเสียออกจากโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ทำลายระบบนิเวศ

ปัจจัยที่นำไปสู่ความขัดแย้งเรื่องน้ำ ได้แก่ การเจริญเติบโตของภาคเศรษฐกิจและการเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็ว รวมทั้งนโยบายของประเทศในการส่งเสริมการผลิตภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำในปริมาณที่เพิ่มขึ้น การบุกรุกทำลายป่าไม้และพื้นที่ต้นน้ำซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ทำให้ปริมาณน้ำต้นทุนลดลงจากอดีต ปริมาณน้ำฝนลดลงเกิดสภาวะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การขาดการวางแผนและยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เป็นเอกภาพและต่อเนื่องของภาครัฐ การแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อจัดการกับแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำหลายหน่วยงานกระจายอยู่ในกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ จึงเกิดความซ้ำซ้อนและขาดการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานให้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากไม่มีองค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาพรวม การขาดกฎหมายหลักที่ใช้เป็นแม่บทในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ และขาดการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรน้ำ กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐ เช่น ปัญหาเรื่องเขื่อนปากมูล ฝายราสีไศล ในประเด็นค่าชดเชยเรื่องที่ดิน เรียกร้องให้เปิดประตูน้ำเพื่อคืนระบบนิเวศ เป็นต้น

กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากการจัดสรรน้ำหรือมีผู้นิยามว่าเป็น ‘สงครามแย่งชิงน้ำ’ เช่น กรณีความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำระหว่างผู้ประกอบการสวนส้มกับเกษตรกรรายย่อยในภาคเหนือ ปัญหาการจัดสรรน้ำระหว่างนิคมอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรมและชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำระหว่างพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง-เจ้าพระยา กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากการก่อกมลพิษทางน้ำ เช่น กรณีสารตะกั่วรั่วไหลจากเหมืองล่งสุ่แหล่งน้ำในจังหวัดกาญจนบุรี กรณีน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมและภาคปศุสัตว์ในแม่น้ำท่าจีน ดังนั้น การพิจารณาปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำต้องมองที่ “คน” เป็นตัวตั้ง ซึ่งหลักสำคัญในการจัดการปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำต้องใช้คนที่ขาดน้ำเข้ามาร่วมปรึกษาหารือร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อจัดการปัญหานี้ โดยเจ้าหน้าที่รัฐต้องพยายามทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ และร่วมมือกันแก้ปัญหาด้วยกันในการดำเนินการที่ผ่านมาส่วนใหญ่หน่วยงานภาครัฐจะเป็นฝ่ายกำหนดแนวทางการจัดการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นเพียงฝ่ายเดียวและปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ที่กำลังเผชิญอยู่ ทำให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนส่วนหนึ่งเกิดความไม่พอใจและเกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน และประชาชนกับประชาชน

วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น หน่วยงานภาครัฐทุกส่วนจะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนรับทราบถึงความจริงใจของหน่วยงานรัฐ ในการเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาที่ประชาชนในการจัดการปัญหาความขาดแคลนน้ำหรือภัยแล้งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การมีความเข้าใจร่วมกัน จะป้องกันและลดระดับความขัดแย้งได้ระดับหนึ่งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนหากประชาชนมีทัศนคติว่าหน่วยงานภาครัฐไม่มีความจริงใจในการแก้ปัญหาให้แก่พวกตนแล้วก็จะนำไปสู่ความขัดแย้งและรุนแรงอันเป็นที่มาของการทำลายความสามัคคีของคนในชาติในการจัดการปัญหาร่วมกัน

แนวคิดในการพัฒนา รัฐต้องกำหนดพื้นที่ที่คาดว่าจะเกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำขึ้นโดยรัฐมอบหมายให้งานภาครัฐหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งทำหน้าที่คาดการณ์ล่วงหน้าถึงปัญหา และลักษณะของความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่จะเป็นสาเหตุการขาดน้ำหรือภัยแล้ง

หน่วยงานภาครัฐ เข้าไปเจรจากับประชาชนในพื้นที่ที่คาดว่าจะเกิดปัญหาความขัดแย้ง ในการใช้น้ำล่วงหน้า โดยการหาหรือพูดคุยและปรึกษาร่วมกันถึงสถานการณ์ปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อแสดงถึงความเอาใจใส่ ความห่วงใย ความจริงใจ ต่อปัญหาที่จะเกิดขึ้นของประชาชนอันที่จะช่วยบรรเทาหรือลดระดับของปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพราะที่ผ่านมาทุกฝ่ายยังขาดความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ และ

ร่วมมือกันแก้ปัญหาให้ตรงกันเพราะระดับความเข้าใจของคนไม่เท่ากัน ตลอดจนประชาชนไม่เชื่อว่าหน่วยงานภาครัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเอาใจใส่ปัญหาของพวกเขาอย่างจริงจัง จนทำให้มีความรู้สึกโดดเดี่ยวและเป็นสาเหตุให้ประชาชนรวมตัวกันเรียกร้องกันมาที่จังหวัดหรือทำเนียบรัฐบาล และมักถูกมองว่าการที่ประชาชนที่มีความเดือนร้อนเดินทางมาประท้วงรัฐบาล เป็นปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติ

การจัดการปัญหาเรื่องการขาดน้ำของทุกฝ่ายร่วมกัน หน่วยงานภาครัฐต้องร่วมมือกับภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ที่ขาดน้ำ ผนึกกำลังจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำร่วมกัน โดยดำเนินการเจรจาเริ่มตั้งแต่การเตรียมการเผชิญปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น แนวทางการจัดการและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ต้องเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านที่กำลังเผชิญความทุกข์เพราะขาดแคลนน้ำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจทุกฝ่ายและพร้อมให้ความร่วมมือร่วมกัน ในการแก้ปัญหาดังกล่าว องค์กรก็ตามการเฝ้าระวังการจัดการปัญหาของหน่วยงานภาครัฐไม่เป็นแค่การดำเนินการในเชิงจิตวิทยาเพื่อลดกระแสการเรียกร้อง และความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นเท่านั้น แต่หน่วยงานภาครัฐต้องพยายามดำเนินการปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและยอมรับการดำเนินการดังกล่าว

๘.๕.๒ สันติวิธีดับไฟใต้

ความสมานฉันท์ในสังคมถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของความสงบสุข สังคมไทยมีปัญหาที่อุบัติขึ้นจากความแตกต่างกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความขัดแย้งทางด้านแรงงาน ยาเสพติด และความรุนแรงในหน่วยรัฐ เป็นต้น ปัญหาที่เกิดขึ้นทำลายความสามารถและสติปัญญาในการจัดการต่อปัญหาของสังคมในสังคมโดยที่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสมานฉันท์ และเกียรติยศ (integrity) ของสังคม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้สถานการณ์ความไม่สงบก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างรุนแรงและกระทบการพัฒนาในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นมิติทางด้านสังคม การเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ชี้ให้เห็นชัดว่าความสมานฉันท์ในสังคมเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับความสงบสุข ความสันติสุข

ดังนั้น ในกระบวนการแก้ปัญหาต้องเห็นความสำคัญของการสร้างและรักษาความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา ถ้าความสมานฉันท์ขาดหายไปปัญหาจะขยายตัวบานปลายออกไปซึ่งต้องใช้ความพยายามอย่างใหญ่หลวงและระยะเวลาอีกนานกว่าจะสามารถนำความสงบสุขกลับมาได้อย่างยั่งยืน

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า สันติวิธีจะสามารถดับไฟใต้ได้ก็ด้วยการขจัดเงื่อนไขที่บ่มเพาะขบวนการก่อความไม่สงบดังได้กล่าวมา กล่าวอย่างเป็นรูปธรรม คือ

๑. การสร้างเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เงื่อนไขดังกล่าว ได้แก่ การกระจายอำนาจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น โดยยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม เปิดพื้นที่ให้แก่วัฒนธรรมและภาษามลายูท้องถิ่น โดยนับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย (เช่นเดียวกับที่ยอมรับคนพุดจิ้นชื่อจีนว่าเป็นไทย) ระบบราชการหรือหน่วยงานรัฐจะต้องเคารพวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ไม่เอาวัฒนธรรมจากส่วนกลาง (ไม่ว่าภาษา เครื่องแต่งกาย พิธีกรรมแบบพุทธ ตลอดจนแบบแผนการศึกษาและวิถีการบริโภค) มาเป็นมาตรฐานเดียว ที่สำคัญคือการทำหลักประกันทางด้านความยุติธรรม และสวัสดิภาพแก่ประชาชน เพื่อให้ความมั่นใจว่าพวกเขาไม่ใช่พลเมืองชั้นสองหรือมาอาศัยแผ่นดินไทยอยู่ ขณะเดียวกันก็สามารถที่จะเข้าถึงและปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น โดยไม่ถูกล่วงละเมิดโดยกลุ่มทุนและธุรกิจอิทธิพล

๒. เสนออุดมการณ์ที่เป็นทางเลือกใหม่ในทางสันติวิธี การดับไฟใต้ให้ได้ผลนั้นต้องครอบคลุมไปถึงการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ คือ การเสนอสันติวิธีให้เป็นทางเลือกใหม่ของผู้ที่ต้องการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและปกป้องวิถีชีวิต ปัจจุบันผู้ก่อความไม่สงบได้รับความสำเร็จไม่น้อยในการชักชวนให้เห็นว่าความรุนแรงเป็นคำตอบเดียวเท่านั้นที่จะฟื้นฟูศักดิ์ศรีและปกป้องวิถีชีวิตของประชาชน ทั้งนี้โดยมีความเชื่อทางศาสนาอิสลามรับรอง แต่อุดมการณ์ดังกล่าวจะมีพลังน้อยลงหากมีทางเลือกที่ดีกว่าด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการนำเสนอแนวทางการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและปกป้องวิถีชีวิตแบบสันติวิธี และที่ขาดไม่ได้ก็คือ มีหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามเป็นพื้นฐานรองรับ

การส่งเสริมแนวทางสันติวิธีบนพื้นฐานของศาสนาอิสลามเป็นสิ่งจำเป็น แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าแค่การคิดค้นในทางทฤษฎีเท่านั้น หากในทางปฏิบัติรัฐบาลจะต้องเปิดให้มีพื้นที่ที่จะต่อสู้แบบสันติวิธีได้จริงๆ ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถชุมนุมเรียกร้องหรือประท้วงได้โดยสันติหรือสามารถที่จะถกเถียงอภิปรายรูปแบบทางการเมืองที่พึงปรารถนาได้อย่างเสรีราบใตที่ยังอยู่ในขอบเขตของรัฐธรรมนูญ พร้อมกันนั้นก็สามารถที่จะปกป้องวิถีชีวิตและทรัพยากรท้องถิ่นโดยมีหลักประกันว่าจะไม่ถูกทำร้าย

๓. สลายแนวร่วมของผู้ก่อความไม่สงบ ผู้ก่อความไม่สงบยังลอยนวลอยู่ได้อย่างเป็นขบวนการก็เพราะมีประชาชนจำนวนมากเป็นแนวร่วม ทำให้การหาข่าวของรัฐบาลเป็นไปได้อย่างลำบาก ขณะเดียวกันก็ทำให้ผู้ก่อความไม่สงบได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง แนวร่วมจำนวนมากน้อยมิได้ฝึกฝนในกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ หากแต่เกลี้ยดกแล้วเจ้าหน้าที่รัฐมากกว่า

การดับไฟใต้ด้วยสันติวิธี หมายถึง การสลายแนวร่วมของผู้ก่อความไม่สงบ และดียิ่งกว่านั้นก็คือดึงประชาชนเหล่านั้นมาเป็นแนวร่วมของรัฐแทน จะทำเช่นนั้นได้การทำงานกับมวลชนเป็นสิ่งสำคัญ เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องได้รับการฝึกฝนให้พูดภาษามลายูท้องถิ่น เข้าใจพื้นฐานของศาสนาอิสลามและธรรมเนียมปฏิบัติของประชาชน สามารถดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐ ตั้งแต่ระดับการตัดสินใจ โดยเฉพาะในสิ่งที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน มีใช้ตัดสินใจโดยเจ้าหน้าที่รัฐตามลำพังอย่างที่นิยมปฏิบัติ อาทิ จัดตั้งสภาพพัฒนาเศรษฐกิจสังคมโดยมีผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนาร่วมเป็นกรรมการ ทั้งในระดับจังหวัดลงไปถึงระดับตำบล โดยไม่ให้ซ้ำซ้อนกับ อบต.(ซึ่งส่วนใหญ่มิได้เป็นผู้นำตามประเพณีที่ชาวบ้านให้ความนิยมนับถือ เช่น อิหม่าม หรือ โต๊ะครู) หรือคณะกรรมการสันติสุขชุมชน ซึ่งทำหน้าที่รับเรื่องร้องเรียนจากชาวบ้าน สร้างความสมานฉันท์ในชุมชน รวมทั้งดูแลรักษาความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านหรือตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด

ขณะเดียวกันการให้หลักประกันทางด้านความยุติธรรมแก่ประชาชนก็จะต้องมีมาตรการที่เป็นรูปธรรม ไม่ใช่กระทำด้วยการออกคำสั่งหือเอ่ยปาก “กำชับ” เจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น มาตรการที่เป็นรูปธรรมได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมคณะกรรมการติดตามการพิจารณาคดีความต่างๆ ที่มีเงื่อนไข คณะกรรมการรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิประชาชน ศูนย์รวบรวมข้อมูลผู้สูญหายหรือถูกสันนิษฐานว่าถูกอุ้มฆ่า ทั้งนี้โดยประกอบด้วยบุคคลในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับในความซื่อสัตย์สุจริต มีอำนาจในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และเสนอรายงานต่อนายกรัฐมนตรีและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น การสำรวจทัศนคติของคนไทยต่อการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคม เกี่ยวกับปัญหาคความรุนแรงใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการสำรวจพบว่าคนส่วนใหญ่เลือกการลงโทษด้วยวิธีที่หนักที่สุด คือการประหารชีวิต การวิสามัญฆาตกรรม และการจำคุกตลอดชีวิต โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าผู้ก่อความรุนแรงใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ควรมีโอกาสมีชีวิตอีกต่อไป ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่าข้อเสนอให้ลงโทษอย่างรุนแรงนี้เป็นผลโดยตรงของทัศนคติของผลที่ตอบแบบสอบถามในเรื่องสาเหตุ

ของปัญหาใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผู้ตอบมากกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าสาเหตุสำคัญของปัญหาเกิดจากการขาดความจงรักต่อชาติไทย นับว่าเป็นข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการใช้ความรุนแรงเด็ดขาดในการจัดการกับปัญหาซึ่งน่าวิตกกังวลอย่างยิ่ง ปัญหาของ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องระหว่าง “พวกเรา” กับ “พวกเขา” (in group-out group) ระหว่าง “พุทธ” กับ “มุสลิม” ระหว่าง “ความเป็นไทย” กับ “ไม่ใช่ไทย” ทำให้แนวคิดเรื่อง ความรักชาติยังคงครอบงำความรู้ความเข้าใจของผู้คนส่วนใหญ่ในประเด็นนี้ อย่างแน่นอนหาจนแทบไม่มีพื้นที่ให้กับคำอธิบายถึงสาเหตุแห่งความรุนแรงจากแง่มุมอื่นๆ เช่น ความยุติธรรม ในระดับโครงสร้างและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อคนท้องถิ่น ความแตกต่าง ชัดแย้งในเรื่องอัตลักษณ์ทาง ชาติพันธุ์และศาสนา ปัญหาความยากจน และการพัฒนาที่ขาดสมดุล ฯลฯ เป็นต้น ระบบค่านิยมทัศนคติของ คนไทยที่มีต่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจึงต้องการทบทวน เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมสมานฉันท์

เจ้าหน้าที่รัฐจำนวนไม่น้อยมีความอดทนอย่างยิ่ง และพร้อมใช้สันติวิธีเพื่อเอาชนะใจประชาชนนี้ คือต้นทุนที่สำคัญยิ่งของสังคมไทย ปัญหาอยู่ที่ว่ารัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะใช้สันติวิธีเพียงใดและกล้าคิดนอก กรอบหรือไม่ ถ้าหากรัฐบาลไฟได้ด้วยสันติวิธีย่อมเป็นอันหวังได้อย่างแน่นอน

๘.๕.๓ สมานฉันท์

สมานฉันท์ กลายเป็นคำที่กล่าวถึงมากที่สุดคำหนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน คำนี้ถ้าแปลเป็นไทยง่ายๆ คือ ความกลมเกลียวกัน คำว่า “สมานฉันท์” (สะมานะฉัน หรือ สะหฺมานนะฉัน) ตามพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็น สมานฉันท์

สมานฉันท์เกิดจาก สมาน สมาส กับ ฉนท (ความพอใจ ความรักใคร่ ความชอบใจ ความยินดี ความ ร่วมความคิดความเห็นกัน ความไว้นือเชื่อใจกัน) โดยรวมความ จึงหมายถึง ความเห็นพ้องต้องกันในด้าน ความคิดความเห็นกัน ความไว้นือเชื่อใจกัน อย่างไรก็ตามความหมายที่สังคมไทยปัจจุบันเข้าใจและใช้กัน ดูจะ มีขอบเขตที่นอกเหนือจากพจนานุกรม โดยนำไปใช้ในความหมายด้านความสามัคคี การให้อภัยกัน รวมไปถึง การเลิกแล้วต่อกัน

คำว่า “สมานฉันท์” เป็นคำใหม่ที่มีนัยทางการเมืองเนื่องจากอดีตนายกรัฐมนตรีท่านหนึ่งเห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยโดยเฉพาะปัญหาภาคใต้ย่อมแก้ไขได้ด้วยการที่คนไทยมีสมานฉันท์ ความจริงใน สมัยโบราณไม่ได้ใช้คำนี้ แต่ใช้คำว่า “ปรองดอง” ซึ่งก็หมายความว่า ให้หันหน้าเข้าหากันหรือผูกสัมพันธ์กัน ความสมานฉันท์เป็นรากฐานของความสงบสุขในสังคม เมื่อพูดถึงสมานฉันท์ทำให้นึกถึงพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ทรงสั่งสอนให้คนไทย “รู้จักสามัคคี” ความรู้จักสามัคคีมีนัย กว้างและเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่การที่เรากำลังมาเรียกร้องให้ แต่ละฝ่ายที่ขัดแย้งกันหันมาสมานฉันท์นั้นหมายความว่า เรากำลังอยู่ในสภาวะของความแตกแยกทางความคิด ประเด็นที่ชวนให้หยิบยกมาพิจารณา คือ ความคิดเรื่องสมานฉันท์นั้นเป็นกลางหรือไม่ และอะไรคือเหตุผลที่ทำให้ คนในสังคมหนึ่งต้องถามหาสมานฉันท์

ประการแรก เกี่ยวข้องกับสังคมไทยร่วมสมัยและทำลายตรรกศาสตร์อย่างมาก เพราะว่ามีการ เรียกร้องให้สมานฉันท์โดยไม่คำนึงถึงรากเหง้าของปัญหา ตัวอย่าง เช่น สมาชิกสองคนในครอบครัวหนึ่งขัดแย้ง กันด้วยประเด็นสำคัญ ผู้ใหญ่ในครอบครัวและคนอื่นๆ ก็ให้สมานฉันท์โดยไม่ได้สนใจว่าใครผิดใครถูก กลายเป็นว่าผิดทั้งสองฝ่าย (ทั้งที่ในความเป็นจริงอาจผิดทั้งสองฝ่าย) หรือในการกรณีที่สองฝ่ายทะเลาะกัน แต่ ละฝ่ายต้องการเรียกร้องสมานฉันท์โดยเอาเงื่อนไขของตนเป็นที่ตั้งตัวอย่างเช่น ผู้มีอำนาจที่ฉ้อฉลที่สุดใน ประวัติศาสตร์ไทยเรียกร้องให้ฝ่ายต่อต้าน (ซึ่งอาจฉ้อฉลน้อยกว่า) ให้อภัยหันหน้ามาสมานฉันท์ด้วยโดยไม่ยอม

ให้พิจารณาว่าเป็นประเด็นของความขัดแย้งคืออะไร ดังนั้น ความสามารถฉันที่จึงไม่เป็นกลางและเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะต่างฝ่ายต่างมีจุดยืนแตกต่างกัน

ประการที่สอง อะไรเป็นเหตุของการขาดสมานฉันท์ ในความเป็นจริงนั้นในสังคมประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม คนแต่ละกลุ่มอาจมีวิถีคิดและวิธีการแสดงความคิดเห็นออกมาต่างกัน ทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์และระดับการศึกษา ดังนั้น การที่จะให้แต่ละกลุ่มหรือแต่ละคนคิดเหมือนกันย่อมเป็นไปได้ แต่การที่คนส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและมีสมานฉันท์เพราะต่างฝ่ายต่างยอมรับหลักการบางอย่างที่เป็นสากลและอยู่เหนือความแตกต่างทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม นั่นคือ ธรรม (ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความชอบหรือความถูกต้อง) และขันติธรรมในส่วนของธรรมนั้นมีอยู่สองประเด็นคือ ความชอบธรรมและความยุติธรรม ทั้งนี้เพราะว่าสังคมจะอยู่อย่าง “รู้จักสามัคคี” และ “สมานฉันท์” ด้วยธรรมาธิปไตย คืออยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของแฟงธรรมหรือความชอบธรรม ความชอบธรรมย่อมอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม คุณธรรมและจรรยาบรรณจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสียมิได้

การที่คนเราคิดเห็นแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ ถือเป็นปกติ เพราะทำให้มีทางเลือกมากขึ้นและทำให้ปัญญางอกงามจากการถกเถียง แม้ว่าในสังคมจะมีคนหลายกลุ่มหลายพวก แต่มนุษย์เรามีสามัญสำนึก เหตุผล และมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสิ่งที่ผิดต่อสังคมโดยส่วนรวม จึงไม่มีเหตุผลที่จะทำให้สังคมต้องร้าวฉาน และเหตุแห่งความร้าวฉานในสังคม เท่าที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ความร้าวฉานก็ไม่เคยมาจากไพร่หรือสามัญชน หากมาจากผู้ปกครองที่ปราศจากความชอบธรรม ความยุติธรรม และขันติธรรม หรือเป็นผู้ปกครองที่ไม่ยึดถือธรรมาธิปไตย

สรุปท้ายบท

สันติวิธี หมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาของมนุษย์โดยกระบวนการดังกล่าวจะไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข ลักษณะสำคัญของสันติวิธี และวิธีการของสันติวิธีที่น่าสนใจ คือ สันติวิธีไม่ใช่วิธีการเฉื่อยชาหรือยอมจำนนแต่เป็นวิธีการที่มีการแข่งขันหรือต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ สันติวิธีไม่ใช่กลยุทธ์ที่นำมาใช้ชั่วคราว แต่เป็นกลยุทธ์ที่จะต้องใช้อย่างถาวรโดยจะต้องยึดวิธีการนี้อย่างจริงจัง ในขณะที่ พระมหาธรรมา ธรรมหาโส ได้กล่าวถึงลักษณะของสันติวิธี ดังนี้ สันติวิธี คือ การไม่ใช้กำลัง หรืออำนาจ สันติวิธี คือ การเชื่อฟัง สันติวิธี คือ การไม่ก่อความวุ่นวาย และสันติวิธี คือ การทำตามกฎหมาย ศาสตราจารย์นายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์ ไม่จำแนกลักษณะสันติวิธี ๒ ลักษณะ คือ สันติวิธีในการต่อสู้หรือเรียกร้อง (Peaceful Demonstrate/Protest) และสันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Peaceful Conflict ResolutionX

แนวคิดสันติวิธีของมหาตมะ คานธี มองว่ามนุษย์ทุกคนควรที่จะมีหลักยึดให้กับตัวเอง ซึ่งหลักดังกล่าว “สัจจะ” มนุษย์ควรที่จะใช้หลักอหิงสาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริง การต่อสู้ในมิติต่างๆ ของคานธีจึงใช้หลักแห่งอหิงสา

แนวคิดท่านพุทธทาสภิกขุ เห็นว่าสันติภาพมีความจำเป็นสำหรับทุกชีวิต ไม่ว่าจะส่วนบุคคลหรือทั้งหมดในโลกล้วนมีความต้องการสันติภาพ ซึ่งสันติวิธีมีทั้งในระดับโลกิยะและในเชิงโลกุตระ

แนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า “ความขัดแย้งและสงครามเป็นเรื่องปกติของมนุษย์” ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานคู่กับการถือกำเนิดของมนุษย์ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์มีตัวตน มานะ ทิฐิอยู่ในจิตของตัวเอง เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมาสิ่งที่สามารถเยียวยาความขัดแย้ง ในลักษณะนี้คือ หลักการประนีประนอมและหลักแห่งความสอดคล้องประสาน ซึ่งเป็นสภาพจิตที่รับรู้และเข้าใจไม่ขัดเคืองใจ นอกเหนือจากนั้นแล้วท่านมองว่า “หลักแห่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน” เป็นหลักการที่ควรจะนำมาช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินชีวิตได้เช่นกัน

สำหรับประเทศไทยการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดจะเป็นการเจรจาไกล่เกลี่ย และการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เพราะผลลัพธ์ที่น่าจะเป็นไปในลักษณะที่ทั้งสองฝ่ายต่างชนะ (Win-Win) แต่ประเทศไทยจะดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้สำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขดังนี้ วิธีคิด วิธีแสดงออกต่อกันและกัน และวิธีการในการจัดการความขัดแย้ง แต่จุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของการนำสันติวิธีมาใช้ คือ การปฏิบัติที่ไม่สม่ำเสมอซึ่งส่วนใหญ่จะเลิกใช้วิธีการสันติในระหว่างดำเนินการ